

1.

Christelijk en pluriform

Het is begin 1940. Oorlogstijd. Het naziregime is Polen binnengevallen en heeft het in een mum van tijd onderworpen aan Adolf Hitler. In reactie daarop hebben Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk aan Duitsland de oorlog verklaard. Gespannen kijkt de wereld toe. Een Tweede Wereldoorlog dreigt. Het gonst in de gesprekken, zoemt in de gedachten. Intussen gaat het gewone leven door. Zoals dat altijd gaat. Bijvoorbeeld in het Zuid-Engelse Salisbury, waar op een mooie morgen een groep leraren en lerarenopleiders samenkomt. Ze zullen zich buigen over burgerschap. Hoe kun je burgerschapsvorming verbinden aan de Bijbel, is hun vraag.

De plaats waar ze samenkomen, is het College of Sarum St. Michael, een aan de Anglicaanse Kerk verbonden lerarenopleiding. Spreker is dominee S.P.T. Prideaux, instituutspastor van het college. De titel die hij zijn inleiding heeft meegegeven, stemt de aanwezigen verwachtingsvol: 'De Bijbel als een handboek voor burgerschap'. In de woelige wereld waarin ze leven, nemen ze graag Gods Woord als gids en kompas. Voor de manier waarop ze in het leven staan. Voor hun burgerschap. Ze vertrouwen erop dat de spreker hen verder zal helpen om een vruchtbare combinatie tussen beide te maken.

Lesgeven, opleiden, toerusten, vormen ... je doet het nooit op een eiland. Natuurlijk is er de inhoudelijke overtuiging van waaruit je onderwijst. Maar de lesstof is tevens verbonden met de wereld. Net als de leerling die je opleidt. Die mag zijn of haar plekje leren innemen. De wereld doet ertoe. Natuurlijk kun je je als leraar tijdelijk concentreren op zaken die niets met de actualiteit te maken hebben. Maar je kunt de actualiteit niet blijvend negeren. Je kunt ervoor zorgen dat je school een oase van rust, reinheid en regelmaat is midden in een

woelige wereld. Maar vroeg of laat wandel je met je leerlingen naar de buitendeur. Straks worden ze apotheker, bankier, ober, kapper, secretaris, beleidsmedewerker. Daar hoop je op. Je werkt er doelgericht naartoe. Je kunt de wereld niet de rug toekeren.

Definitie

Als Prideaux zijn lezing is begonnen, blijken al snel twee dingen. Zijn wereldbeeld is redelijk overzichtelijk, maar toch heeft deze predikant en lerarenopleider oog voor de verschillen tussen mensen. ‘We kunnen burgerschap beschrijven als de kunst van het samenleven’, zo begint hij. Knappe definitie. Eigenlijk heeft alles wat je op school doet met burgerschap te maken. Voortdurend is er de ontmoeting tussen leraar, leerling en werkelijkheid, de wereld waarin je leeft. Je mag meebouwen aan de wereld waarin je leeft. Je leert er samen verantwoordelijkheid voor te dragen. De leraar nodigt je daartoe uit. Hij gaat je er als een gids in voor. Al in de klas wordt daarbij duidelijk dat je met verschillen moet kunnen omgaan. Ieder heeft z’n eigen gaven en talenten. Ieder kan een unieke bijdrage leveren. Maar dan moet je wel met z’n allen door één deur kunnen. Je moet samenleven en samenwerken. Bij alle verschillen die er zijn, is dat precies zoals Prideaux zegt: een kunst.

Verder luisterend naar Prideaux’ verhaal, krijgen de leraren en lerarenopleiders een hoopvol, optimistisch verhaal voorgeschoteld. Al staat West-Europa in brand, ze leven in een samenleving waarin de individuele mens, de groep en God nog altijd in een nauw verband met elkaar staan. Het Verenigd Koninkrijk is een krachtig en welvarend wereldrijk. Daarin zijn deze drie Bijbelse elementen, ondanks de verschillen, toch keurig op elkaar toegesneden. God zal over Engeland waken, zegt Prideaux met vertrouwen. Daarom hoeft de groep niet in paniek te raken. De individuele burger kan rustig voortgaan met zijn werk – of met zijn voorbereiding voor de strijd als het een soldaat betreft natuurlijk. ‘Doe het al ter ere Gods’, geeft Prideaux vanuit 1 Korinthe 10:31 mee. Als de samenleving daarop blijft koersen, komt het goed. Onder dat adagium kun je aan burgerschap(svorming) invulling geven. Breed en integraal. Allesomvattend. Met de Bijbel als handboek en gids.

Gerealiseerd

Kort staat Prideaux stil bij de stammen van Israël en hoe zij leefden vóór en na de instelling van het (uiteindelijk) davidisch koningschap. En tijdens de Babylonische ballingschap en daarna. Zo komt hij bij het Nieuwe Testament. Het Koninkrijk van God is onder de mensen gebracht door Koning Jezus Zelf. Het is er, maar wel op een geestelijke manier. Christus greep niet naar revolutionaire geweldsmiddelen om een aards machtsbolwerk te stichten. Daarom moeten leerlingen van Hem, christenen, dat ook niet doen. Van hun Meester leren zij de omstandigheden te aanvaarden zoals ze zijn. Om daarin goed te doen. Het uitleven van de liefde van God is daarin de grote constante. Dat betekent: respectvol burgerschap, met omzien naar elkaar.

Dominee Prideaux vat het nog even samen. ‘De drie elementen komen telkens weer terug’, zegt hij, terwijl hij de verzamelde lerarenopleiders in de ogen kijkt. ‘God moet de eerste en hoogste plaats krijgen, de rechten en vrijheden van het individu moeten gerespecteerd worden omdat ieder mens door God geschapen is, en er moet een goede balans zijn tussen het individu en de gemeenschap.’ Dat alles, zo benadrukt Prideaux, onder het beding van Bijbelse liefde: ‘Het hele gebeuren van het leven, de bedoeling en de manier ervan, kan worden uitgedrukt in dat woordje “liefde”; en Bijbelse liefde begint bij de erkenning van God en de toewijding aan God, gecombineerd met toewijding aan het hoogste welzijn van de naaste, je medemens.’

Dan besluit de anglicaanse instituutspastor zijn inleiding. ‘Het is interessant en bemoedigend om op te merken dat deze idealen van burgerschap enige uitdrukking hebben gevonden in het karakter van de Britse maatschappij en in het beleid van de Britse regering, zowel binnenlands als buitenlands.’ Meteen geeft hij er ook bij aan dat er nog veel te winnen valt, ook voor het christelijk onderwijs. ‘We beseffen pijnlijk dat de verwezenlijking van het ideaal nog lang niet volledig is. Aan die volledige verwezenlijking kan het onderwijs een grote bijdrage leveren. De behoefte aan christelijk onderwijs op scholen en hogescholen is vandaag de dag dringend, en niet de minst dringende vraag komt van overzee.’

Idealen

Wat Prideaux met dat laatste zinnetje bedoelde, is niet helemaal meer te achterhalen. Was het een verwijzing naar de Duitse oorlogsdreiging? De monsterlijke, atheïstische nazi-ideologie lag op de loer om het christelijke Engeland op te slokken. Wat er precies gebeuren zou, wist Prideaux op dat moment in 1940 ook niet. Net zomin als we vandaag de dag weten waar het heen zal gaan in onze onrustige wereld. Maar de Engelse dominee en lerarenopleider wist wel wat er nodig was. De Britten moesten sterk zijn. Gevoed door het ideaal van krachtig christelijk burgerschap in de wereld. Daar is God voor nodig. Ze moesten een christelijk volk vormen. Er waren goed opgeleide, vanuit de Bijbel gevormde mensen nodig, wetend waarvoor ze staan. God, de groep en de christen; dié drieslag moest volgens Prideaux zorgen voor weerbaar en vitaal burgerschap.

Het is een ideaal dat naadloos aansluit bij een ideaal dat eind jaren 30 in Nederland werd geformuleerd. Op een velletje met als titel 'Eischen voor den gereformeerden onderwijzer'. Alle leerlingen aan de Kweekschool met den Bijbel kregen het. Een oude leraar uit Zwolle stuurde het me toe, nadat hij in de krant had gelezen over mijn onderzoek. Het velletje vermeldt eigenlijk maar twee eisen: '1. Hij zij Christen; 2. Hij zij onderwijzer.' Alsof het zeggen wil: daar gaat het om, dát is genoeg. Bij beide punten volgt uitleg. Bij punt 1: 'Hij vestige hoe langer hoe meer in zich de overtuiging dat God hem geroepen heeft tot zijn schone taak, dus tot de vastheid zijner roeping voor God en de mensen.' Bij punt 2: 'Maar de hoofdzaak is de geest. Vgl. Cat. vr. en antw. 107, bijzonder die laatste deugd: de vriendelijkheid. Maak er wat sierlijks van, wat lieflijks.'

In 1944, midden in oorlogstijd, werd in Zeeland een reformato-
risch-christelijke kweekschool opgericht. In opdracht van oprichter
Piet Kuijt tekende Jan van den Berge er het eerste logo bij. Het is een
toorts met drie punten. Van den Berge plaatste de school, waarop
het allemaal moet gebeuren, in het midden. Midden tussen de pun-
ten van gezin, kerk en overheid. Die overheid staat voor het geheel,
de maatschappij, de samenleving. Daarvoor wilde Kuijt zijn leraren,
de kinderen uit reformato-
rische gezinnen en kerken toerusten en